

Dobi – egy élet

Első fejezet¹

Gyerekkor – Dobik és Józsefkék

Ószöny észak-dunántúli nagyközség volt a Duna jobb partján. Az 1891-es népszámlálás alkalmával 2700 főt számoltak meg itt. Lakossága a 19–20. század fordulóján gyakorlatilag színmagyar, többségében katolikus, de reformátusok is élnek itt szép számmal. A földbirtokok kétharmada öt kataszteri holdnál kisebb, tulajdonosaik eltartására alkalmatlan törpebirtok. Sok a föld nélküli mezőgazdasági munkás. A településen, a környékén és persze a szomszédos Komáromban (melyhez 1977-ben hozzácsatolták Ószönyt) számos ipari üzem működik, a tatai bányavidék is elég közel van. A szőnyiek többsége olyan agráripari proletárcsaládban él, melynek létfeltételeit sem a mezőgazdaság, sem az ipar nem biztosítja önmagában. Csak a kettő együtt. Már ha.

Dobi István is ilyen föld nélküli (kálvinista) családba született bele a faluvégen az 1899-re virradó éjszakán. 1898. december 31-re jegyeztették be a gyermeket, hogy egy évvel hamarabb túlessen a katonaságon. Az előrelátó apa sem láthatta előre, hogy ezzel plusz egy háborús katonaévre íratja be a gyermekét.

58

Az apa elsősorban a mezőgazdaságban dolgozott. Aratott, csépell (maszinázott), répát szedett. Télen beállt rakodómunkásnak a dunai kikötőbe, magtárakba, és mindenféle más alkalmi munkát is elvállalt. „Hogy terhes a munka, az még akkor sem számított nála, amikor már alig-alig vonszolta magát. A kereset volt a lényeg, ami sohasem volt sok, sohasem elegendő. Jó munkájáért és tisztessége miatt becsülték, és ezt érezni biztosan jólesett neki.”² Az egészségtelen munka tönkretette a tüdejét, és 1912-ben, 42 éves korában meghalt.³ Az volt a terve, hogy a fiát szabónak adja, megkíméli attól a munkától, amelybe ő belerokkant, de erre részben az apa korai halála miatt nem volt lehetőség.

Az anya, született Csinger Julianna, az uradalomba járt dolgozni. „Gyenge teremtés volt... minden szülése betegség és életveszedelem volt”.⁴ Dobi István két idősebb (Juli, Lidi) és egy fiatalabb (Mari) lánytestvérrel nőtt föl. A többi testvér halva született, vagy nem sokkal megszületése után meghalt. Dobi nem írja, tán nem is tudta, hányan voltak.

¹ A Dobi István életének leírásában a harmincas évek közepéig – más forrás hiányában vagy szűkében – túlnyomórészt az ő önéletrására (Dobi, 1962) és ránk maradt feljegyzéseire kell hagyatkoznom. Az önéletrásra ezekben a fejezetekben külön csak akkor hivatkozom, ha idézek belőle..

² Dobi, 1962, I. 6. o.

³ Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL) 769.f. 17. ő.e. 43. o.

⁴ Dobi, 1962, I. 6. o.

István születésekor bérelt házrészben (egy szobában, közös konyhával) élt a család. Úgy jutottak saját házhoz, illetve házrészhez, hogy a falu egyik zsidó szatócs-kocsmárosa jót akar tenni az idősebb Dobival, felhívta a figyelmét egy eladó házra, elintézte neki a bankkölcsönt, és kezességet vállalt a hitelért, amelynek aztán csak a kamatait tudták fizetni. (Dobi erre nem tér ki, de végül nyilván az első világháború utáni infláció sodorta el a kölcsönt.) Rozoga, düledező, nádfedeles, földes padlójú kis vályogház volt ez, az apa és sógora javított rajta, amennyit lehetett. Az eleje volt Dobiéké, az előlő szobában lakott a hattagú Dobi család, a hátulsóban egy özvegyasszony a három lányával, közös volt a konyha.

Dobi hat elemit járt (két tantermes, osztatlan iskolában), mint a hozzá hasonló helyzetben lévő gyerekek általában. A nagy létszámú osztályból ketten mentek tanoncnak, a többi nem tanult tovább. Még a tovább nem tanulók számára kitalált, hetente kétszer látogatandó ismétlőiskolába is csak a jobb módú családok fiai jártak. Az iskolát a munkában nélkülözhetetlen gyerekek pár héttel később kezdték (Dobi általában répaszedés után), és pár héttel előbb fejezték be. Ezt mindenki tudomásul vette. Az iskolában (miként a templomban) az ülésrend a társadalmi hierarchiát követte. Dobi hátul – de nem leghátul – ült, és főleg nem a számápadban, amely a pusztai cselédek sarjainak a helye volt. Az elől ülő gyerekeket a becézett keresztnévükön, a hátul ülőket vezetéknévükön szólította a tanár. Dobi István csak Dobi volt, Fekete József nagygazda fia pedig Józsefke. Amikor a tanár meglepte Dobit azzal, hogy Istvánkának szólította, ő félénken megjegyezte, hogy nekik nincs is földjük.

Dobi iskolás korában, kilencévesen lóhajtó gyerek volt egy járgányos lóhúzó masina (lóerejű cséplőeszköz) mellett a fent említett Fekete József nagygazdánál. A nagygazda Dobival egykorú fia, Józsefke volt a másik lóhajtó, mert a nagygazda fia sem kerülhette a munkát, csak időközönként elszaladhatott tejfölt, miegyebet eszegetni, miközben a helyette is hajtó Dobinak azt is megtiltotta, hogy vizet igyon. A nap végén Dobi dühében dagadtra pofozta Józsefkét, aztán meg az egész éjszakai szorongás után kora hajnalban elhajtotta a libákat, és elbujdosott félelmében és szégyenletében, mivel egy biztos és jó munkahelytől fosztotta meg a családját. Apja jogosnak találta a fia által kiosztott pofonokat, a nagygazda pedig visszavárta a lóhajtó gyereket, mert nem lehetett őt a cséplésnél nélkülözni.

A szegénység nemcsak a test, hanem legalább annyira a lélek problémája is. Az önérzeté, az önbecsülése, a biztonságérzeté. Nyilván számításba kell venni Dobi esetében is, sorstársai esetében is mindazt, ami ezekből és kompenzációjukból következik.

Az aratás, a masinázás és a cukorrépa-betakarítás a család életének alapja volt. Bejártatott munkakapcsolatok biztosítottak ezekből évente kiszámítható jövedelmet természetben és pénzben. A gyerek ment az apjával, és végezte a korának megfelelő munkafolyamatokat. Nyelte a cséplőgép mellett, kivált pelyvahordás közben, a rengeteg port, ami az apját aztán megölte, s piszkálta éhesen az utált cukorrépa-főzeléket, amellyel az anyja táplálta a cukorrépaszezonban a családot.

A hatodik elemi után nyáron Dobi egy nagygazda teheneit gondozta és őrizte hajnaltól késő estig, és annak a nagygazdának, Végh Jánosnak a gyereke (Jánoska) szórakozott vele.

Dobihoz gyerek- és kamaszkorában leginkább füzetes regénysorozatok, ponyvaregények jutottak el, Rinaldo Rinaldiniról, Rózsa Sándorról, Sobri Jóskáról és a szegény népet pártoló, az urakat leckéztető többi betyárról. Sok könyv természetesen nem volt a házuknál, de egy-két Mikszáth- és Jókai-regény azért igen. Komáromban és környékén a Jókai-kultusz az alsóbb néprétegekbe is leért. Dobi kedvenc gyerekkori olvasmánya az *Egri csillagok* volt, amelyet nagyon szeretett, és lelkesen mesélte a barátainak.

Dobi első ipari munkahelye egy lengyárban volt, ahol Juli nővére fonógép mellett dolgozott. Dobinak szerencséje volt, hogy egyike lehetett annak a három gyereknek, akiket a sok jelentkező közül fölvettek. A munkahelyig öt kilométert kellett gyalogolni. A nővérével hajnali öt óra előtt indultak, hogy hatra beérjenek. A munkaidő gyereknek, felnőttnek egyaránt reggel hattól este fél hétig tartott félórás ebédszünettel. Dobi a dobgépekhez került, hatalmas porban, fűtetlen, hideg teremben dolgozott. Apja vette ki a gyárból azazal, hogy „ha már engem a por öl meg, legalább neked legyen más a sorsod”.⁵

Ezután Dobi a Milch-féle fatelepen dolgozott Komáromban, a Kossuth Lajos utcában. Ott szintén sok gyereket foglalkoztattak napi tizenkét órában. Dobi két műszakban dolgozott, felváltva nappal és éjszaka. Amikor már három gyerek keresett, mert Dobi másik nővére is bekerült a lengyárba, megengedhették maguknak, hogy az ágynek esett családfőhöz annak tiltakozása ellenére orvost hívjanak, és még a gyógyszert is kiváltsák.

60

1912. május elsején tíz-tizenöt szociáldemokrata tüntető vonult gyártól gyárig, és röplapokat osztogattak. A fatelepről csak egy ember volt közöttük, csak egy fiatal szakmunkás hiányzott a munkából, Laci bácsi, aki előmetszőként dolgozott a körfűrésznél, ahol Dobi húzó volt. Őt azonnal kirúgták. (Utána visszavették, de ez Dobi önéletrajzában már nincs benne, csak a későbbi, kéziratban ránk maradt feljegyzéseiben említi.)⁶

Ez a Laci bácsi Dobi imádott nővérének, Julinak udvarolt. Nekik volt valami földjük, még szőlőjük is, özvegy édesanyja makacsul ellenezte, hogy feleségül vegye Julit. Laci bácsi főbe lőtte magát, szívszorító búcsúlevelet hagyott hátra Dobi Juliannának, olvasta az egész falu.

Elég sokan éltek akkor (is) a két gazdasági szektor határán. A nagy mezőgazdasági munkák közeledtével felmondtak a gyárban, azok végeztével visszamentek. Dobiék is ezt tették. Dobi már kiskamasz korában, még apja életében előmetsző lett a szalagfűrésznél, és még három évtizeddel később, élvonalbeli kigazda politikusként is aratta Szelei István gazda búzáját.

A kiskamasz korán rászakott a cigarettára. „Persze nem én voltam a faluban, a fatelepen az egyetlen legényke, akinek ez volt napközben az élelme, egy-két cigaretta az öröme.”⁷

⁵ uo. I. 40. o.

⁶ PIL 769.f. 17. §.e. 44. o.

⁷ Dobi, 1962, I. 51. o.

A verekedésre is rászokott. Verekedtek szegényebbek a gazdagabbakkal, munkások a gazdafiakkal és főleg kálvinisták a „páplistákkal”.

Különös megtiszteltetésnek számított, hogy Dobi apjának temetésén gazdaemberek is részt vettek. Az özvegy ezt élete végéig sűrűn emlegette gyermekeinek, és rosszul is esett neki, hogy ez őket nem hatotta meg. „Mi lesz veletek, ha nem lesztek tisztelettel a gazdaemberek iránt? Nem fogtok náluk munkát kapni, és miből fogunk élni?”

Kitört a háború. Az 1908-ban alapított komáromi tölténygyár termelése fölfutott, már három-négyezer embert foglalkoztattak, tömegével vették fel a munkásokat. Két nővére után Dobi is ott vállalt állást. Modern gyár volt ez, maga a munka a rázónál, ahová Dobi került, piszkos volt és egészségtelen, de adtak munkaruhát, szekrényt a bejáróruhának, biztosítottak fürdési lehetőséget, magas órabért fizettek, éjszakai műszakra külön pótlékot, működtettek üzemi étkezdét, és nyolcórás volt a munkanap. Mindez addig azon a környéken ismeretlen munkakultúrát jelentett. Dobi munkavezetője egy Tuba bácsi nevű (még Dobi szerint is „kissé balos”) régi szocialista volt, aki nagyon bele tudott melegedni a politizálásba.⁸ Itt elég sok szervezett munkás és szociáldemokrata dolgozott, akik szenvedélyesen politizáltak, emlegették Marxot, Engelst és az osztályharcot. „Iskola, szeminárium ez” – állapítja meg Dobi fél évszázaddal később, ki tudja, mennyire torzító emlekezettel.⁹

Dózsa Mihály öreg asztalost említi még Dobi, aki a kis könyvtárát Dobinak adja, hogy olvassa, tanulmányozza. Van abban Marx, Engels, a *Kommunista kiáltvány*, a francia forradalom története fűzve, a *Népszava Naptára*. „Csak hát ezek nehéz dolgok. Nehezek, mondom Dózsa bácsinak”, amikor vallatja, hasznosította-e az olvasmányokat.¹⁰

Dobit ekkoriban elkapja a játékszenvedély, átkártyázza a vasárnapra virradó éjszakákat, többnyire veszít. Egyszer, amikor éppen sokat nyer, Juli nővére megfogadtatja vele, hogy többet nem kockáztatja a fizetését a kártyabandában.

Dobi lelkesen várta a katonai behívót. Örült, hogy apja szilveszter napjára anyakönyveztette, édesanyja pedig kétségbeesve törte a fejét, hogyan, kinek magyarázhatná el, hogy az ő gyerekét 1899-ben jelentették be, akkor keresztelték, nem vihetik el az 1898-as évjáráttal, hiszen még gyerek.

⁸ PIL 769.f. 17. ó.e. 45. o.

⁹ uo. 46. o.

¹⁰ uo.